

GALDEIDAZU

NOLA LANDU EUSKAL LITERATURA IKASGELAN?

Literaturaren irakaskuntzan eragiten duten faktoreak askotarikoak dira, baina horietatik hiru azpimarratuko nituzke.

Lehendabizikoa, literaturaren beraren presentzia da, alegia, ikasgelan edo ikastetxean literaturari eskaintzen zaion espazioa. Bigarrena, zentroetan literatura lantzeko dauden egitasmoak (irakurketa-planak, irakasle taldeen arteko proiektuak, liburutegiaren kudeaketa, etab.). Hirugarren faktorea literatura lantzeko estrategiak dira, ikasleak literaturan trebatzeko baliagarriak diren baliabideak, hain zuzen. Izan ere, literatura lantzeko, ezinbestekoa da ikasleak literatura irakurtzen gaitzea: literatura-kodeak identifikatzen, mundu sinbolikoak interpretatzen, beste testu literarioei egindako keinuak ulertzen (testuartekotasuna) eta bestelako adierazpen artistikoekin zubiak eraikitzen jakiten (diziplinartekotasuna).

Literatura kodeak identifikatzeari dagokionez, jakina da literaturaren espazio fisikoa asko aldatzen dela Haur Hezkuntzatik Batxilergora bitartean. Haurra hazi ahala, desagertuz doaz ikasgelan irakurtzeko espazio horiek. Horrek, ezinbestean, pentsarazten digu literatura haurren kontua dela eta, beraz, literatura ez dela gai serioa. Haurrek duten berezko jakin-mina baliatzen da askotan haiek literaturara gerturatu daitezten, eta, oro har, Lehen Hezkuntzako 6. mailara arte irauten du gogo horrek. Bide horretan, ezinbes-

**AMAIA SERRANO
MARIEZKURRENA**

**EHUko Hezkuntza,
Filosofia eta Antropologia
Fakultateko irakaslea**

tekoa da literatura irakurtzeko ohituretan eta gaitasunean oinarri sendoak jartzea, bai ikastetxean, bai ikasgelan. Haur Hezkuntzatik Lehen Hezkuntzara bitartean, ikasleen literaturarekiko jarrera positiboaz baliatu behar dugu, literaturaren balio estetikorako sentsibilitatea gara dezaten, eta ez soilik alderdi pedagogikoetarako. Izan ere, literaturaren irakaskuntzaren erronka nagusiak literaturaren balio estetikoak lantzea izan behar luke, edukia lantzea bezainbeste. Zentzu horretan, oso adierazgarria da ikasgelan haurrekin nerabeekin baino genero literario gehiago lantzea (poesia, adibidez, ikasmailaz igo ahala, apurka-apurka heriotzara kondenatzen da).

Horrek guztiak zerikusi zuzena du aipatu dudan bigarren faktorearekin: literatura lantzeko ikastetxeak dituen egitasmoekin. Haur Hezkuntzatik Batxilergorako irakurketa-planean literaturarekin zer egin nahi dugun zehazten badugu, ikasle horiek garapen koherente eta zentzuzkoa izango dute literaturaren trebakuntzan, beren ibilbide akademiko osoan zehar. Alabaina, plan horren barruan, heziketa literarioaren ardurak ez luke hizkuntza-irakaslearen gain soilik geratu behar: literaturak zeharkakoa behar luke izan. Zenbait zentrotan, egin dira hainbat ikasgaitan literatura baliabide gisa hartzeko esperientziak; esaterako, gizarteko ikasgaiaren herrietan zehar ibilbide literarioak proposatuz, edota plastikan eta musikan arte-adierazpi-

deen arteko zubiak eraikiz; eta emaitza onak izan ditu. Izan ere, literaturaren irakaspena hizkuntza-irakaslearen esku bakarrik egoteak arrisku bat dakar: irakaslea literaturazalea ez bada, nekez eramango du ikasgelara bera ere motibatzen ez duen testu literarioirik. Areago, literaturazalea izanik ere, askotan esan digute irakasleek ez dutela asmatzen literaturazaletasuna ikasleei transmititzen (halakoetan, ordea, Ur Apalategik esan izan duen bezala, zalantzan jarri behar dugu zaletasuna transmititzea gure betebeharra den). DBHtik aurrera, gainera, literaturari bainoago hizkuntzaren alderdiei begiratzen zaie Euskara eta Euskal Literatura ikasgaien, dela dialektoei, dela hizkuntzaren gramatikari. Are gehiago, horietatik lantzeko soilik erabili izan dira batzuetan testu literarioak. Beraz, irakasleak ausarta ere izan behar du ikasgelan literatura lantzeko ariketak planteatzeko.

Bestalde, literaturaren irakaskuntza ikasleek etxean obra literario bat irakurtzera mugatzen da askotan, edota literatura soilik hizkuntza lantzeko baliabidetzat hartzen. Horrek, berez, ez du ikaslea literatura irakurtzen gaitzeko balioko. Euskal Herrian, gainera, ez dugu irakasleak literaturaren irakaskuntzan gehiago trebatzeko plataforma bateraturik, eta elkarte (Galtzagorri, adibidez), unibertsitate (EHU, UEU, MU, esaterako) eta prestakuntza-zentroen bidez (Irale, EIBZ) irakasleen formaziorako saioak ematen gabiltza hainbat irakasle eta hezitzaile.

Literatura transmisioa eten egin da

Horrek guztiak Iratxe Retolazak aipatu izan duen dinamika bat erakusten du, nire ustez larria dena: kultura-sorkuntzaren transmisioan dugun etena. Gaur egun Lehen Hezkuntzako Gradua egiten ari diren ikasle gehienek oso gutxi irakurri dutela aitortzen dute, baina are kezkarriagoa dena da irakurri duten hori irakasleak eskatuta izan dela eta bakarkako jarduera gisa egin dutela, gehienetan azterketa bat gainditzeko. Hor dago, hain zuzen, hutsunea: ez ditugu ikasleak irakurtzen gaitu, eta, horrela, nekez hel diezaikegu literaturaren transmisioari. Horrez gain, kontuan hartuta literaturak, munduari

begiratzeko leihoa izateaz gain, kultura-ikuspegiak transmititzen dituela, galera are handiagoa da. Ikasleek ez dute kultura-sorkuntzarekiko interesik agertzen, baina, horren atzean, irakasleok produkzio kultural horrekin egiten duguna dago. Idurre Alonsok aspaldi erakutsi zuen zer lan-metodologia erabili izan den euskal literatura lantzeko orduan, eta, orduz geroztik, zenbait proposamen eta saiakera egin dira, baina ez dira erakunde, elkarre, ikastetxe edota irakasle taldeek elkarrekin koordinatuak izan, eta sare bateratu baten beharra nabaria da. Horregatik, Juanjo Olasagarrek eta Xabier Etxanizek 2018ko urrian *Berria* egunkariko zutabeetan zioten bezala, ezin gara harritu, ikasleek erreferentziatzeko obrak irakurri ez badituzte.

Hortaz, erakunde publikoak ados jartzeko zain egon gabe, eta zentro guztien elkarlanerako urratsak noiz emango geratu gabe, ikasgelan literatura lantzeko baliabide batzuk zabaldu daitezke. Esan bezala, arestian aipatutako elkarte eta erakundeek antolatutako ikastaroetatik kanpo ere, ikertzaile batzuek (Haizea Galarraga, Xabier Etxaniz, Manu Lopez, etab.) egin dituzte literaturan trebatzeko proposamen didaktikoak (eta badira horren inguruko gogoetan ari diren ikertzaile berriak, Nerea Permach, kasurako). Lan horrek, baina, ez du zabalkundetik, eta, horretan ere, transmisio-arazo bat dago, batik bat proposamen horiek biltzeko plazarik ez dagoelako.

Eskolako Literatura Kanona egitasmoa

Nafarroako EIBZk, aldiz, bete-betean asmatu du planteatutako arazo nagusiari aurre egiten, literaturan trebatzeko baliabideak eskainiz. *Eskolako Literatura Kanona* egitasmoak batez ere euskal literaturan gaitzeko ezinbesteko bi gako ematen ditu: batetik, eskolako literatura-kanon baten beharri erantzuteko asmoan, eta, bestetik, lan metodologian. Amaia Irazustak koordinaturiko iazko ikastaroan, idazle eta irakasle talde batek DBHko etapa bakoitzerako eta Batxilergorako literatura-obra batzuk proposatu zituen, eta, horrela, literaturaren trebakuntzan hasi aurretiko galbahe bat egin zen. Izan ere, hezkuntza arautuan egiten den liburu-hautaketarako irizpi-

Nafarroako EIBZk bete-betean asmatu du planteatutako arazo nagusiari aurre egiten, literaturan trebatzeko baliabideak eskainiz. *Eskolako Literatura Kanona* egitasmoak batez ere euskal literaturan gaitzeko ezinbesteko bi gako ematen ditu: batetik, eskolako literatura-kanon baten beharri erantzuteko asmoan, eta bestetik, lan metodologian.

deetako bat ikasleen hizkuntza mailara egokitutako obrak aukeratzea izaten da. Beste batzuetan, ikasleei uzten zaie liburuen hautaketa egiten, eta hori berez positiboa da, baldin eta alde zuretik irakasleak irizpide literarioen araberrako corpus bat zehaztu badu. Hortaz, errazkeriara jo gabe obra egokiak hautatu ahal izateko, eskolako literatura-kanon bat sortzen hastea izan da EIBZren lehen urratsa, betiere, kanon hori berrikustea eta berregokitztea ezinbestekoa izango dela jakinda. Ikastaroaren bigarren urratsa liburu batzuen proposamen didaktikoa ikastarora etorritakoei azaltzea izan zen, eta, ondoren, lanketa horiek EIBZren webgunean eskegi ziren (edonorenzat eskuragarri). Hirugarren urratsa proposamenak ikasgelara eramatea izan zen, eta, azken saioan, horien baliagarritasunaz egin genuen gogoeta: ariketen egokitasunaz eta ahulgunez. Hori izaten da askotan proposamen didaktikoak sortzen ditugunean faltan izaten duguna: praktikara eramatean ikasleek nola erantzun duten jakitea, ikastaroa amaituta irakasle horiekiko harremana galdu egin ohi baita.

Urrats horiek guztiak dira ezinbestekoak azken emaitza egokia izan dadin, eta, zentzu horretan, Amaia Irazustak proposaturiko lan-metodologia berezia eta oso interesgarria da: liburu osoen lanketarako, hiru pasarte aukeratzeko eskatu zigun, eta testuek beregainki funtzionatu behar zuten. Hortaz,

Ikasleak literaturara erakarriko baditugu, testu literarioak irakurtzen trebatu behar ditugu, eta prozesu horretarako material egokia sortzeaz gain, bidelagun izan behar dugu. Horretarako, baina, ikasleen hizkuntza eta literatura-mailekiko aurreiritziak erantzi behar ditugu lehendabizi.

irakasleek liburuak eskolan lantzeko duten denbora faltaren arazoari erantzuten dio proposamenak. Gainera, helburua liburuak irakurtzea bainoago irakurketa literarioan trebatzea denez, liburuak irakurtzeko gakoak eskaini genituen pasarte horietan, dela formari begirakoak (elementu sinbolikoak, teknika narratiboak, ahots-polifonia, etab.), dela edukiari begirakoak (obra bere osotasunean ulertzeko ezinbestekoak diren pertsonaiak, narratzailea, ahots poetikoa, etab.). Horrek obrari buruzko ideia bat egiteko balioko dio ikasleari, eta, erakargarri egiten bazaio, joko du lana bere osotasunean irakurtzera. Era berean, jarduerak irakaslea bidelagun dutela ikasgelan egiteko aukera dute, irakurketa etxerako utzi beharrean, irakurketa taldean partekatuzeko egokiera izanik.

Iratxe Retolazaren eta bion kasuan, UEU eman izan ditugun ikastaroe-tatik hasita EIBZkora bitartean, oso argi izan dugu beti testu literarioak ez direla norberak bakarrik irakurtzeko soilik. Izan ere, hor irakurleak egiten duen interpretazioa galtzen da, eta irakurritakoari buruzko gogoeta partekatuz obra hobeto ulertzeko eta askotariko iritziak ezagutzeko balio du, eta testu literarioaren hutsuneak osatuz norberaren mundu-ikuskeran edota kontzientzia kolektiboan barnertatuko zenbait aje ikusten dira. Beraz, hausnarketa partekatuz ezinbestekoak direlako ustean, testu laburrekin egin izan dugu lan (mikroipuinak,

ipuin laburrak, poemak, etab.), baina baita obra osoekin ere.

Proposamen didaktiko bat

Horrez gain, Iratxe Retolaza eta biok EIBZrako sorturiko proposamen didaktikoen egitura lau alderdiren lan-tara bideratu dugu: literatura-kodeen ezaugarriak identifikatzeko gakoetara, mundu sinbolikoen interpretaziorako baliabideetara, testu-arte-kotasuna lantzeko estrategietara eta adierazpide artistikoen arteko zubiak eraikitze-ra (diziplinartekotasunera). Zentzu horretan, iazko *Eskolako Literatura Kanoneko* ikastaroan, hiru pasarteren bidez, testu literarioen interpretaziorako baliabideak ez ezik (literatura-kodeak edota testu-arte-kotasuna lantzeko), obretako gaiak ere identifikatu eta diziplinartekotasuna sustatu nahi izan genuen, dela kultura-sorkuntzako adierazpideen bidez (margolanak, filmetako pasarteak, abestiak, etab.), dela gizarteko ahotsak biltzen dituzten bestelako produktioen bidez (telebista-saioak, egunkarietako erreportajeak, idazleei egindako elkarrizketak, etab.). Horrela, testuko mundu-ikuskerak eta norberarena konparatu ahal izan ditugu, baita proposatzen den gaian hainbat modutan sakondu ere.

Gure proposameneko lehen urratsa aurre-egagutzak aktibatuz jardueretan oinarritzen da: erreferentziatzeko kultura-mugimenduen edo idazleen inguruko ezagutza jasotzeko ariketak, elementu sinbolikoen arteko adierak lantzeko jarduerak, eta gaiarekiko dituzten ikuspegiak biltzeko galderak prestatu izan ditugu. Testura hurbildu aurretiko testuinguratzea egiten dugu batzuetan, obra garaian eta idazlearen literatura-ibilbidean kokatu. Horrek bere alde onak ditu: ezin dugu XIX. mendeko ikuspegi berberaz epaitu. Datu horiek hasieratik jakiteak, ordea, baldintzatu egiten gaitu, eta, testua informazio hori izan gabe irakurrita, bertako hitzek, egoerek eta sinboloek irakurlearen kontzientzia kolektiboetan dauden estereotipo eta aurreiritziak azaleratzeko balio dezakete. Hau da, komunikazio literarioko beste alderdi batzuk alde batera utzita, testua besterik gabe irakurtzeak aukera ematen digu konturatzeko idazleei egotzen

dizkiegun estereotipoen, kontzientzia kolektiboetan hitzei ematen dizkiegun konnotazioen, eta abarrez. Zentzu horretan, Iratxe Retolazak eta biok argi ikusi dugu, unibertsitateko gure ikasleen profila ezberdinak izanagatik, belaunaldi berriek testua inolako testuingurutzerik gabe irakurtzean, genero-kontzientzia handiagoa dutela eta, adibidez, elementu sinboliko batzuk lehen genero bati egotzen zitzaizkion bezala, gaur egun joera horiek desagertzen ari direla.

Testu zatien lanketaren ondoren, proiektuari amaiera emate aldera, berebiziko garrantzia ematen diogu sormena lantzeari. Irakurtzea bera sorkuntza prozesu bat da, eta horretan gaitzea ezinbestekoa da, nahiz eta, askotan, alderdi hori alde batera uzten dugun literatura lantzeko unean, idazteak dituen onurei erreparatu gabe. Beraz, azken jardueretan, hainbat literatura-generotako pasarteak aurkeztu ditugu, hitzen kontzientzia hartzeko, ahots narratiboaren ikuspegi lantzeko edota literatura-kodeen egiturak sendotzeko (komiki baten pasarte bateko elkarrizketak asmatuz, mikroipuin amaierak aldatuz, poema-lerroak berregituratuz, narrazio laburren gako-hitzak sortuz, eta horiek guztiak jatorrizkoarekin konparatuz, edota narrazioa beste pertsonaia baten ikuspegitik kontatuz, adibidez).

Aurten ere, hasi berri da EIBZren *Euskal Literatura Kanona* ikastaroa, baina ikuspegi bestelakoa izango da: lantegi gisa proposatu da oraingoan, eta, beraz, materiala guk eman beharrean, proposamen didaktikoak sortzeko baliabideak aurkeztuko dizkiegu irakasleei. Hartara, ez da gutxi batzuen esku geratzeko materiala egiteko ardurak, eta, poliki-poliki, EIBZren gunea proposamenez betetzen joango gara.

Azken batean, ikasleak literaturara erakarriko baditugu, testu literarioak irakurtzen trebatu behar ditugu, eta, prozesu horretarako material egokia sortzeaz gain, bidelagun izan behar dugu. Horretarako, baina, ikasleen hizkuntza eta literatura-mailekiko ditugun aurreiritziak erantzi behar ditugu lehendabizi, gertatu izan baitzaigu uste baino askoz hobeto erantzutea, eta gramatikaren ordez, literatura irakurtzeko denbora gehiago eskatzea ikasleek.